

Едвард Ф. Стрејнци

Хокусам

превела
Соња Вишњић Жижовић

Београд,
2021.

САДРЖАЈ

Предговор	7
Увод	13
Уметников живот	15
„Манга“	25
Призори планине Фуђи	33
Остале естампе и књиге	41
Суримоно	49
Хокусаијеве слике	55
Уметник и човек	63
Додатак	67
Списак колорних репродукција	76

ПРЕДГОВОР

Чаролија Старца опчињеног сликањем

Кацушика Хокусаи (1760-1849) је јпански најпознатији уметник, али, иронично, и најмање јпански уметник. Његов најпознатији дрворез у боји, „Велики талас Канагаве“, веома је нејпански. То је естампа којом доминира плава боја са планином Фуђи у подножју највећег таласа. Ова планина, вулкан висине 3776 метара, налази се дубоко у унутрашњости Јапана. Али, када је ведро, она се може назрети из некада рибарског места Еда (данашњег Токија). Ова естампа је главно дело из Хокусаијеве чувене збирке „36 погледа на планину Фуђи“. На њој је уметник представио мале рибарске бродове које бацају пенушави таласи, што је мотив на који се Хокусаи често враћао, као на пример у збирци коју је насловио „Сто слика океана“ (стр. 148-149). Овај мотив је неуобичајен на много начина: у Хокусаијево време рибари нису били подесна тема за јпанске уметнике пошто су били на дну друштвене лествице. Уобичајене теме тадашњих сликара били су урбани призори, глумачки портрети и куртизане, али не и приказ сиромаштва,

па је управо Хокусаијев одабир теме било оно што га је разликовало од његових савременика, али и чињеница да је на његов рад утицала и западњачка уметност.

Хокусаи је живео током периода Токугава (1600-1867), када су у Јапану владале традиционалне конфуцијанске вредности и феудална дисциплина. Међутим, био је потпуно боемски уметник: самоуверен, свадљив, немирног духа и сензационалан. Свађао се са учитељима и често су га избацивали из школа. Иза себе је оставио преко 30.000 радова, укључујући слике на свили, дрворезе у боји (естампе), илустрације за књиге, манге, илустрације са путовања, еротске илустрације, слике и скице. Неке од његових слика биле су јавни спектакл пошто су биле величине и преко 200 м². Хокусаијев живот је био испуњен бурним догађајима: селио се преко деведесет пута, два пута се женио и надживео обе жене, подигао је троје деце, платио је коцкарски дуг свог унука, издржавао је две ћерке након што су се вратиле кући после пропалог брака. Будући да

дела није стварао из комерцијалних разлога није могао да се избави из новчаних потешкоћа, па је под старе дане чак морао да се крије од својих поверилаца. Радећи фанатично, занемарио је свој спољашњи изглед, а није придавао значаја елеганцији и аристократским обичајима. Није умео да стиче новац и штеди, а искусио је периоде потпуног сиромаштва и беде, што показује и писмо које је, једном приликом, послао издавачу: „Овог месеца немам новца ни за одећу, ни за храну. Ако се ствари не промене, следећег месеца нећу доживети пролеће.“ Ипак, и поред свих недаћа које је искусио, оно што одликује Хокусаија и његов рад јесте стални хумор који му је помогао да превазиђе све потешкоће које су га салетале у животу. О мајсторовом живом хумору сведоче и његове речи пред смрт, које је, будући свестан њене близине, рекао пријатељу Такагију: „Краљ Ема (владар подземног света) прилично је остарео и спрема се да се повуче и напусти вођење владарских послова. У ту сврху је себи саградио леп, мали летњиковач, па ме моли да дођем и насликам му један *какемоно* (свитак). Мораћу, дакле, кроз који дан да отпутујем и понесем своје цртеже. На углу улице доњег света изнајмићу стан у коме ћу те радосно примити, сматрајући се срећним да те дочекам ако ти се пружи прилика да онуда прођеш.“

Хокусаи није марио да буде прихваћен или друштвено признат, а једно од последњих дела потписао је са „Старац опчињен сликањем“. У 89. години живота, по тридесети пут је променио

име, а живот је провео често мењајући место становања. Мада се изражавао у многим уметничким облицима, најпознатији је пре свега као мајстор дрвореза у боји чије технике и историјски развој треба укратко споменути: јапански дрворез у боји је био ослобођен од утицаја кинеске уметности. Развио се у својој националној особености из такозваног укијо-е стила (слике пролазног, плутајућег света) којима се, пре свега, задовољавала ликовна потреба грађанства. Као први мајстор овог стила сматра се Иваса Матабеи (XVII век). Укијо-е је приказивао живот у целокупној његовој разноликости периода Токугава. Продор једног националног, са народом повезаног дрворезног стила, био је посебно значајан будући да је техника дрвореза најпре пронађена у Кини (за време периода Танг, 618-906), па је стога јапански дрворез у почетку и стилски остао зависан од Кине. Хартија је такође кинески проналазак (период Хан, 206.г.п.н.е.-220.г.н.е), али се већ у Таихо кодексу из 703. године помињу четворица јапанских занатлија који умеју да израђују хартију. Од краја IX века раширила се вештина израде хартије у домаћој радиности. Јапанска хартија прављена је од коре дуда и другог растиња, а неке врсте су садржале и трагове текстилних влакана. Јапанске врсте хартије биле су посебно погодне за отиске дрвореза. Резање и штампање је у начелу веома једноставно, али је било потребно стећи доста искуства и праксе да би се створила чудесна дела јапанског дрвореза. Обојени цртеж

– на провидној хартији – прво би се лепо предњом страном на „дрвену матрицу“, тачније дрвену плочу, па онда брижљиво изрезао. Делови који су остајали на отиску били су рељефни. Цртежи су због тога у току резања морали да буду жртвовани. Узимано је трешњино или шимширово дрво, обавезно без чворова, али зато по могућству прошарано што тананијим жилицама. Стабло које је давало матрице морало је да буде бар четрдесет година старо ако се желео постићи довољно велики формат. Услед знатног утрошка дрвета – има вишебојних дрвореза од преко 60 отисака – израда је често била прилично скупа. Трошкови улагани у њу јасно показују колико је дрворез био популаран.

Чувени мајстори посебно су израђивали нацрте за дрворез који је представљао самостално уметничко дело. Техника дрвореза нашла је примену у илустровању књига, у изради новогодишњих честитки (тзв. *суримоно*), збирки слика чувених предела и архитектонских објеката, представама позоришних сцена и глумачких портрета, у призорима из народног живота и верских обичаја, актуелним збивањима и догађајима из јапанске историје, као и у приказима животиња и биљака. Укратко, ови дрворези садрже све што је у Јапану тада било занимљиво и значајно.

Тако је јапански дрворез у боји био омиљени уметнички облик у којем су се одражавали хирови и мода велеградског становништва града Еда за време владавине династије Токугава. Он нам омогућава увид у јединствену

културу прошлих времена. Последица огорчене борбе различитих конкурентских издавачких кућа, као и вештина и домишљатост занатлија који су у томе учествовали, била је та да је дрворезачка техника у Јапану достигла ниво који није достигнут нигде другде у свету. Јапанци тог периода били су не само мајстори штампарске технике, већ су имали и необично истанчан осећај за графичко обликовање.

Јапански дрворез се израђивао руком. Пошто је техника штампе помоћу дрвене плоче у Кини и Јапану била позната више стотина година пре тога, било је само потребно да вешти мајстори ову технику усавршавају. Најпре би издавач од сликара наручио скице за дрворез. Ако би му се свиделе, сликар би израдио предложак, црно-бели цртеж на танком папиру. Гравер би прилепио цртеж лицем на доле на плочу израђену од трешњевог дрвета, резану у равни са влакнима. Тада би гравер урезао контурну плочу, тачније издубио плочу тако да се истакну контуре. Онда би положио влажан папир на обојену плочу и лагано је притиснуо тампоном који се састојао од малог свежња бамбусових влакана пресвучених науљеним бамбусовим листом. На овај начин настајали су матични отисци помоћу којих су се израђивале даље плоче, за сваку боју по једна. Готове плоче предавале су се штампару од кога је зависио квалитет графичких листова. Велику вештину захтевало је правилно усклађивање боја, равномерно бојење већих плоча, постепено израђивање рубова и сенчење које се постизало претходним

II „МАНГА“

Од свих Хокусаијевих дела вероватно ниједно није познатије, нити је примљено са већим похвалама и разумевањем, од његове предивне енциклопедије јапанског живота, *Хокусаи Манѝа*. Ово дело се, у целости, састоји од 15 томова скица репродукција дубореза у дрвету, које су нацртане са задивљујућом слободом, маштовитошћу и непосредношћу, и које су благо засенчене. Наслов је одабрао сâм мајстор и, у овом случају, он једноставно значи „брзе скице“ – или, прецизније, „спонтано цртање“. Писац предговора четвртог тома дели сликарску уметност на *ѝа* (скице), *зу* (слике) и *уѝуши* (верне копије), и наводи Хокусаијеве речи: „Постоји древна изрека која каже: *Онај ко не може да сѝоји не може ни да хода, а онај ко не може да хода не може ни да ѝрчи*. Стајати је *шин* (тачно, верно копирање), ходати је *ѝо* (сликање), а трчати је *со* (брзо скицирање).“

„Манга“ је настала приликом Хокусаијеве посете граду Нагоја, где је одсео у кући Хоншу Кеиѝина, писца предговора за први том. Тамо се упо-

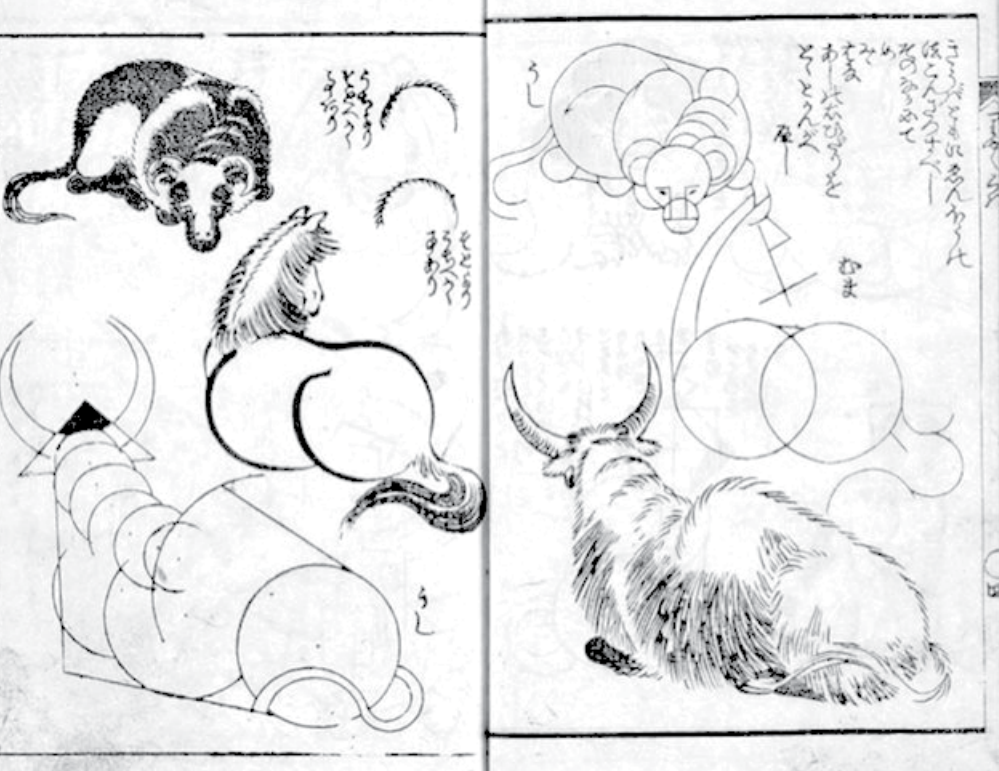
знао и са Гекотеијем Бокусеном, „на обострано велико задовољство“. Хокусаи је урадио око триста скица које илуструју ову теорију уметности – да је „у природи већ све представљено“ – и његово високо достигнуће подигнуто је на овако широким темељима. Сваки том има свој предговор, кога је писао или неки Хокусаијев љубитељ или лични пријатељ, или, неко би закључио, и сâм уметник. Из ових предговора можемо да сакупимо непроцењиве наговештаје као и то какав су утисак ове скице остављале на Хокусаијеве савременике. Неки од аутора ових предговора били су и писци: Рокуђуен, песник комичне поезије; Шокусаруђин, такође песник, „трезвењак који је волео колаче и мрзео алкохол“; Шикитеи Самба, романописац; Рјутеи Танехико, аутор збирке кратких прича на тему „108 кинеских хероја“ које је, као и неке друге његове радове, илустровао Хокусаијев ученик, Хокеи; и Санкин Гаиши Огаса, можда друго име романописца Бакина – који је свој увод написао код прозора, „под светлошћу лампе,

гледајући кишну ноћ“. Затим су ту и Хозан Гјо Шики, „светац пецарош“; старац „Шуродаи“; стари господин „Хјакушу“. Већина њих пријатно говори о својим годинама, те можемо да замислимо пријатну слику котерије једноставних, мудрих и ентузијастичних старца, којима је доминирао импулсивни мајстор и тежак уметник који је и сáм зашао у шесту деценију живота, што су биле добре године за тадашњи Јапан.

Тачан датум када је мајстор почео рад на „Манги“ је дискутабилан. Предговор за први том је презицно датиран на 10. месец, 9. године периода Бунка (децембар 1812), што је довољно убедљиво и као коначан датум су га прихватили такви ауторитети као што су госп. Едмонд де Гонкур и госп. Дикинс. Али, с друге стране, главна „Јапанска Хокусаијева

биографија“, са истом сигурношћу наводи да је дело отпочето у току Хокусаијеве посете његовом пријатељу и ученику Бокусену у Нагоји, 1817. године. Иако госп. Дикинс овај податак одбацује као грешку, госп. Ревон не само да га прихвата као аутентичан, већ је пронашао оно што сматра да је довољна потврда каснијег датума када верује да се књига, у јесен те године, први пут појавила. Трећи датум, 1810, који наводе неки европски писци, не почива ни на каквим доказима; а четврти датум – 2. година периода Бунка (1814-15) коју наводи уредник петнаестог тома, који је издат 1878, сигурно је нетачан. У корист 1812. године, као године настанка овог дела, могли бисмо додати две значајне ствари које до сада као аргумент није навео ниједан писац на ову тему. Прво, да се датум десетог тома – 10. месец, 10. године периода Бунсеи (1819) никада није доводио у питање; и да је он истинит у смислу карактеристичног одређивања десетотомних збирки. У уводу за пети том, појављује се пасус који је превео госп. Дикинс („Трансакције јапанског друштва“, *Japan Society's Transactions*, том VI, део III): „Ове ‘насумичне скице’.... већ неко време су се, захваљујући томе како су раније биле добро прихваћене, гравирале и издавале *јодину за јодином, а садашња је њеиша из серије*....“ Израз који сам ставио у курзив тешко да би се користио да су „збирке“ почеле да се штампају 1817. године, посебно због тога што је до 1819. године морало да се појави још других пет томова. Госп. Едмонд де

Приказ цртања вола, јазавца и коња помоћу шестара – кругова и троуглова.

Како насликати сома помоћу шестара. Може изгледати готово као завршени цртеж.

СПИСАК КОЛОРНИХ РЕПРОДУКЦИЈА

Естампе из збирке „36 погледа на планину Фуђи“

1. Еђири (Суруга). Налет ветра.
2. Оно-шинден (Суруга). Волови вуку дрва.
3. Катакура (Суруга). Поља чаја; човек поткива коња.
4. Фуђими-но-хара (Овари). Бачвар прави велику бачву.
5. Коишикава (Едо). Снег; жена показује на планину Фуђи људима у чајџиници.
6. Тодо-но-Ура. *Ториш* и скупљачи рачића.
7. Поглед на Фуђи са Минобугаве. Коњи на обали реке.
8. Ушибори (Хитаћи). Део великог брода.
9. Лепо време и јужни ветар. Планина Фуђи у јарко црвеној боји насупрот тамно плавом небу, са траговима снега на врху; иза су облаци.
10. Олуја у подножју планине.
11. Пењање ходочасника.
12. Наруми (Казуса). Велики брод.
13. Језеро Сува (Шинано). Колиба испод дрвета.
14. Јаманака (Тотоми). Пилари у послу на великом деблу дрвета.
15. Онден. Воденично коло.
16. Сансака (Каи). Одроз планине Фуђи у језеру.
17. Инуме-тогаи (Каи). Планина Фуђи, са снегом прекривеним врхом, јарко црвеним подножјем и плавом бојом између врха и подножја.
18. Прелаз Мишима (Каи). Велики кедар чије стабло мере три човека.
19. Свитање у Исави (Каи).
20. Канаја на путу Токаидо. Носиљка коју преносе газом.
21. Канагава на путу Токаидо. Планина Фуђи у подножју великог таласа.
22. Ходогаја на путу Токаидо.
23. Јошида на путу Токаидо. Чајџиница.
24. Шиђири-га-хама (Сагами). Група дрвећа.
25. Село Секуђа на реци Сумида. Три коњаника.
26. Обала у Тогоу близу Еиђирија на путу Токаидо.
27. Острво Еношима (Сагами).
28. Накабара (Сагами). Кулији близу будистичког споменика.
29. Језеро Хаконе (Сагами).
30. Минесама (Сагами). Јато ждралова.
31. Татекава у Хонђо кварту Еда. Област трговаца дрветом.

32. Округ Мегуро, Едо.
33. Манен-баши (мост) у Фукугави, Едо.
34. Пагода Пет стотина Ракана, Едо. Туристи на тераси.
35. Велики борови у Аојами, Едо.
36. Кађика-сава (Каи). Зове се и Ићи-бући-сава. Рибар баца мрежу са ивице стене.
37. Цукуда-шима. Острво на ушћу реке Сумида, са бродом на који се товари памук.
38. Поглед на Фуђи из града Јошивара, Сенђу.
39. Округ Сенђу, Едо. Коњ натоварен сламом.
40. Река Тама у Бушоу.
41. Поглед на Фуђи из Шинагаве у Еду.
42. Поглед на Фуђи са Нихон-башија (моста) у Еду.
43. Продавнице у Мицуију, Едо.
44. Вече и Рјогоку мост, Едо.
45. Суругадаи у Еду. Брдо у центру града са кулијима.
46. Будистички храм Хоганђи у Асакуси, Едо.

Естампе из збирке „Сто погледа на планину Фуђи“

47. Шинтоистичка богиња цвећа и дрвећа.
48. Легендарно рођење планине Фуђи, 285. г.п.н.е.
49. Будистички светац Ен но Шокаку истерује демоне изнад врха планине.
50. Фуђи по сунчаном дану.
51. Ходочасници који се пењу на планину.
52. Ходочасници који силазе са планине.
53. Последица земљотреса и ерупције 1707. године.
54. Одраз планине Фуђи у пиринчаним мочварама.
55. Сунце изнад врха планине.
56. Фуђи и бамбуси.
57. Фуђи и змај.
58. Велики талас.
59. Портрет аутора који поред групе излетника слика планину.
60. Поглед на Фуђи кроз прозор.
61. Фуђи и пљусак.
62. Фуђи кроз паукову мрежу.

Естампе из збирке „Сто песама“

63. Слика надахнута песмом број 2.
64. Слика надахнута песмом број 4.
65. Слика надахнута песмом број 6.

66. Слика надахнута песмом број 8.
67. Слика надахнута песмом број 18.
68. Слика надахнута песмом број 39.
69. Слика надахнута песмом број 50.
70. Слика надахнута песмом број 71.
71. Слика надахнута песмом број 73.
72. Слика надахнута песмом број 97.
73. Слика надахнута песмом од Канкеа (Сугаваре Мићизанеа).
74. Слика надахнута песмом од даме Исе (870–935).

Естампе из збирке „Водопади у провинцијама“

75. Водопад Аои-га-ока, Едо.
76. Водопад Робен на планини Ојама (провинција Сагами) са купачима.
77. Водопад Кирифури у Никоу.
78. Водопад Ђоро у провинцији Мино.
79. Водопад Амида, близу пута Кисо.
80. Водопад Оно, на путу Кисо.
81. Водопад Кијотаки у Сака-но-Шити на путу Токаидо.
82. Водопад Јошицуне Ума-араи (место где се опрао Јошицунеов коњ), на планини Јошино

Естампе из збирке „Сто слика океана“

83. Чамци.
84. Људи.
85. Рибари.
86. Кит.

* * * * *

87. Манастирски мост.
88. Суда, снежни пејзаж.
89. Пун Месец и старац на мосту.
90. Пун Месец и људи у послу.
91. Залеђено језеро Сува.
92. Судар таласа и стена.
93. Дечак посматра планину Фуђи.
94. Скакавац на плоду јапанске јабуке.
95. Јапанска зеба на процвалој грани
96. Ласта и хортензија.
97. Лептир и божур.

98. Корморан на стени.
99. Рода у лету.
100. Кинески звончићи и вилин коњиц.
101. Љиљани.
102. Птице и дивље јагоде.
103. Ирис и ливадска цикада.
104. Тигар у снегу.
105. Јапански симбол истрајности – шаран крчи пут уз водопад.
106. Песникиња Оно но Комаћи.
107. Жена у послу.
108. Кинески ратник у снегу.
109. Самурај.
110. Таметомо и демони.

Естампе из збирке „Чувени мостови“

111. Висећи мост између провинција Хида и Ецу.
112. Јацухаши мост у провинцији Микава.
113. Мост Кинтаи, провинција Суо.
114. Мост са чуновима у Саноу, провинција Козуке.

Естампе из збирке „Осам призора острва Рјукју“

115. Приморски пејзаж.
116. Приморски пејзаж.

* * * * *

117. Песма младости.
118. Коњаник у снегу.
119. Ратници у борби.
120. Мртвачки фењер. (Из збирке „Сто прича“)
121. Манга, I том, тема: људи
122. Манга, I том, тема: људи
123. Манга, I том, тема: људи
124. Манга, I том, тема: животиње
125. Манга, I том, тема: инсекти, водоземци и гмизавци
126. Манга, I том, тема: птице
127. Манга, I том, тема: разне морске животиње.
128. Манга, I том, тема: цвеће
129. Манга, I том, тема: планине и стене.
130. Манга, I том, тема: водопади.

131. Манга, II том, тема: маске.
132. Манга, II том, тема: музичари.
133. Манга, II том, тема: будизам.
134. Манга, II том, тема: слепи мишеви и веверице.
135. Манга, II том, тема: мравојед.
136. Манга, II том, тема: змај.
137. Манга, II том, тема: водена струја.
138. Манга, III том, тема: владари.
139. Манга, III том, тема: плесачи.
140. Манга, III том, тема: рвачи.
141. Манга, III том, тема: старци.
142. Манга, X том, тема: типови обичних мушкараца и жена.
143. Божиња милосрђа (Канон) на змају.
144. Хокусаијев аутопортрет у 83. години живота.

圖撒子六景 神茶川 波裏

以舟公皆第一景

雁行图

雁行图
相州
特刊五

一色高舟北

澤平州甲
子巖西

諸國流廻
下野黒髪山
手ノ子ノ流

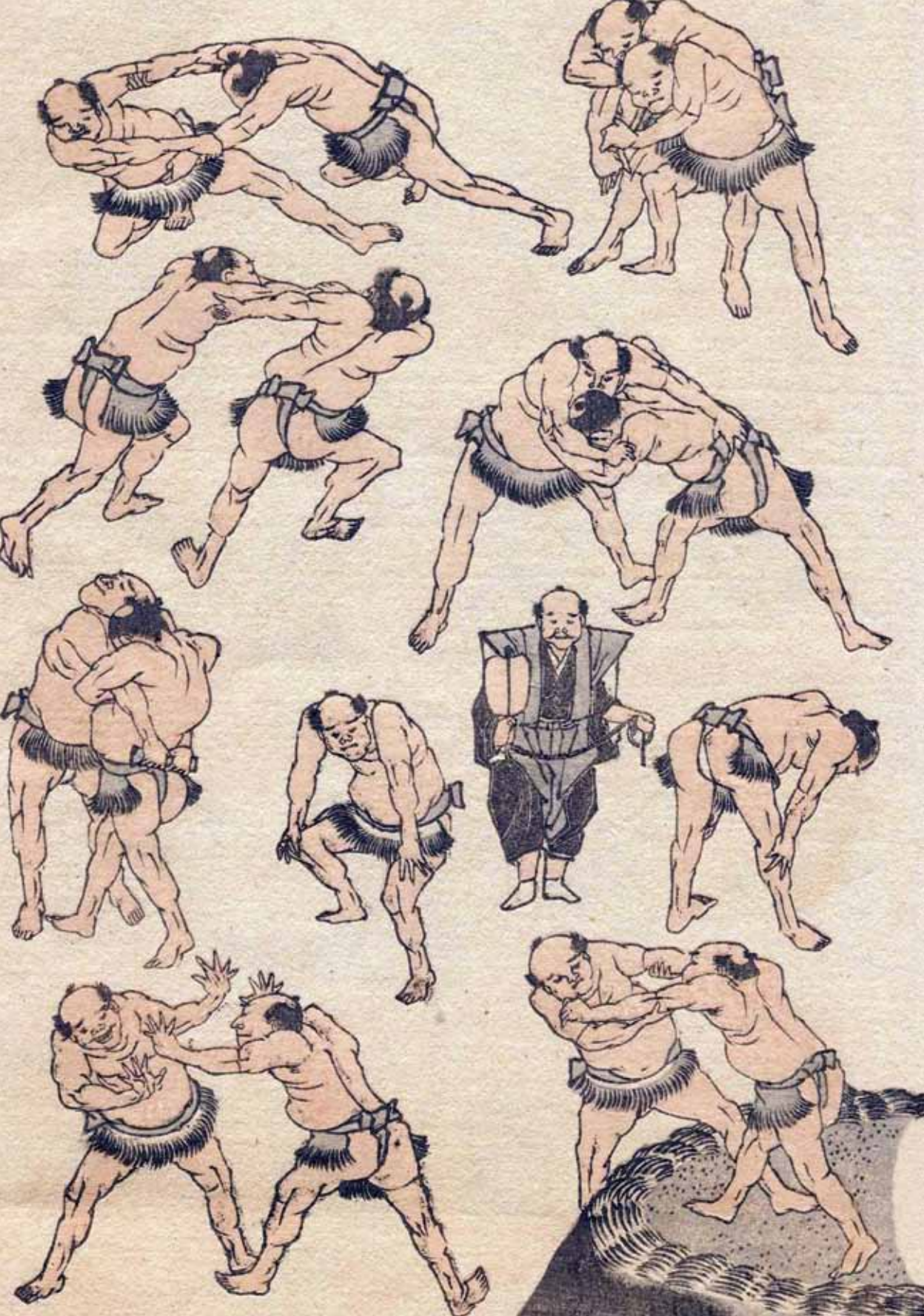
平野
金尾石平

諸國流廻リ
木曾後道
小野ノ瀑布

永正
一筆

143.

